

registret under Stig Andersen (Hvide). Det er dog ikke lykkedes at fremdrage yderligere materiale om de to personers indbyrdes forhold og omstændighederne ved Stig Andersens gaver til Kirken i Lübeck. Den, der arbejder med grænseoverskridende problemer, kommer ikke uden om at tage stilling til resultaterne i denne bog.

Herluf Nielsen

LARS ERSGÅRD: »Vår Marknad i Skåne«. Bebyggelse och urbanisering i Skanör och Falsterbo under medeltiden. Lund, Almqvist & Wiksell, 1988. 245 s. Ill. 187 Sv.kr.

Titlen, hentet fra et Christoffer II-brev, bliver man just ikke klogere af, og efter endt læsning står bogens sigte stadig uklart. Derimod er man ikke et øjeblik i tvivl om, at Lars Ersgård i mange år har beskæftiget sig indgående med Skånemarkedet, og at han har gjort sig mange tanker herom. Alene som forskningsstatus er bogen naturligvis værdifuld, og spredt mellem forfatterens mange fagter finder man ikke blot et supplement, men også talrige korrektioner til Schäfer og hans efterfølgere. Blandt disse vil Ersgård uden tvivl rage op, selv om Schäfers grundlæggende fremstilling stadig må være Bibelen. Til litteraturfortegnelsen kan føjes Paul Dedenroth-Schou: Kgl. Majestæts tolder på Falsterbo (Zise 1982).

Mikael Venge

ELSA SJÖHOLM: Sveriges Medeltidslagar, Europeisk rättstradition i politisk omvandling, Lund 1988, 331 s. Skrifter utgivna av Institutet för Rättshistorisk Forskning, grundat av Gustav och Carin Olin, Serien I, Rättshistoriskt bibliotek, fyrtioförsta bandet.

»Cui bono« – til nytte for hvem? Det spørgsmål plejede oldtidens romerske jurister at stille, når faktiske forhold bag retssager skulle klarlægges. Ved man, hvem der fik fordel af retsbrud og transaktioner, kender man som regel gerningsmanden, anstifteren eller ophavsmanden.

Det samme spørgsmål stiller Elsa Sjöholm vedrørende de svenske middelalderlove. Hun vil anvende disse love som kilder til de politiske forhold på det tidspunkt, da de fik deres endelige udformning. Ved at analysere magtstrukturen i lovene vil hun afsløre de kræfter, som frembragte dem.

Det lyder enkelt, men er det ikke. Det fremgik af Elsa Sjöholms tidligere afhandlinger, sidst af »Gesetze als Quellen mittelalterlicher Geschichte des Nordens« fra 1976, som undertegnede anmeldte i nærværende tidsskrift i 1979 (s. 112-124), en anmeldelse, som affødte en replik samme sted i 1981 (s. 219-222) og en duplik fra mig (s. 222-225). Til denne debat må her generelt henvises, for »Gesetze als Quellen« var en optakt til den nu foreliggende bog, som dels følger de retningslinjer, der blev udstukket, dels bekræfter både omfanget af og problemerne ved den stillede opgave, hvis mål kaldes at »identificere« de svenske middelalderlove, hvad det så betyder.

Opgaven inddeles i to dele. Den første indebærer en kortlægning af »kilderne til kilderne«, d.v.s. receptionsproblemet, den anden en fremstilling af magtstrukturen i de bevarede lovtekster dvs. forholdet imellem rettigheder og pligter for konge, biskop, stormænd og bønder. Dette sker under jævnføring med dansk og norsk ret.

En mistanke om komplikationerne vækkes allerede i kapitel 1 om »mål og metode«, hvor den germanske urret – igen – kasseres til fordel for en ny teori, som lyder på, at den mosaiske ret er grundlaget for al vesterlandsk ret. Ikke stykkevist og delt, men helt og aldeles. Siden tales mere nuanceret om mosaik-romersk ret, og om at kirken og bibelen er begyndelsen til megen vesterlandsk ret i middelalderen, og det er jo en helt anden, og mere forståelig, snak. I »Gesetze als Quellen« var det Lombarda, der var kilden til receptionen – også det blev modificeret, som det nu sker vedrørende den mosaiske ret, hvis betydning for kirkeretten på linje med bibelen i øvrigt ikke kan komme bag på nogen, så lidt som kirkerettens og romerrettens betydning i Norden. Denne reception inddeler forfatteren i en ældre og en yngre fase. Kun den ældre, som slutter med Anders Sunesens embedsperiode i 1222, behandles, for den har den traditionelle retshistorie kaldt »forngermansk rätt«. Den yngre og »anden reception« kaldes veldokumenteret, forudsættes bekendt og behandles ikke.

Således at påstå, at nordiske retshistorikere ikke er nået til at se spor af reception før begyndelsen af 1200-tallet, synes at være opstilling af fjendebilleder for at nedgøre dem. Bagved kan ligge, at man for svensk ret savner en samlet retshistorisk fremstilling i lighed med Poul Johs. Jørgensens danske og Brandts norske, som Else Sjöholm kalder stort set pålidelige opslagsværker. Det har hun ret i, men hvorfor så bebrejde dem, hvad hun – igen – bebrejder gamle Hegel og Co?

I øvrigt er hensigtmæssigheden af en adskillelse imellem receptionsproblemet og magtstrukturen bag lovene ikke indlysende. En en bloc-reception, som den her beskrives, må vel være det primære resultat af en magtkamp, i hvert fald hvis lovene ikke er skrivebordsarbejder – hvad de ifølge Elsa Sjöholm ikke er; herom senere.

Uheldigt er det, at det om de sammenligninger, der bogen igennem gøres med dansk og norsk ret, hedder, at de vedrørende magtforholdene i de to lande lider af »den grundlæggende brist«, at der savnes relevante forskningsresultater på disse områder, derfor er de blevet ufuldstændige og haltende, så en mere fuldstændig analyse kaldes umulig. Dette bekræftes både af Elsa Sjöholms fremstilling og af hendes helt utilstrækkelige litteraturliste, som i alt omfatter 36 bøger, hvoraf de fem er skrevet af hende selv. Der henvises til fire danske værker: Gyldendals Danmarks Historie, Poul Johs. Jørgensens Retshistorie, Henning Matzen (2 værker), hvortil skal føjes Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk middelalder. Af norske forfattere anføres foruden Brandt kun en enkelt afhandling af Jens Arup Seip samt Kulturhistorisk Leksikon. Dette er ikke et rimeligt billede af forskningens stade i Danmark og Norge, og det afhjælpes ikke af noteapparatet.

Vedrørende bogens hovedemne magtstrukturen er forfatterens udgangspunkt, at myndigheder og individer tilgodeser egne interesser, når det gælder rettergang og reaktioner. Det afspejles f.eks. i størrelsen og fordelingen af bøder. Dette kan sløres af en juridisk formtradition, men reelt giver en lov kun udtryk for magtforholdene på det tidspunkt, da man enedes om den, forudsat at den er resultatet af en »lovgivningssituation«, d.v.s. at den er beregnet for praktisk brug

og netop ikke er et skrivebordsprodukt. Desværre er der blandt svenske middelalderlove så store problemer med de vigtige Västgötaloves tilblivelseshistorie, at de ikke kan behandles i Elsa Sjöholms afhandling. Færdig med dem. Når gennemgangen koncentrerer sig om Upplandslagen, Södermannalagen, Östgötalagen og den ældre landslagen, er det fordi de opfylder forfatterens krav om at være resultater af en lovgivningssituation. Ellers fortoner magtkampen sig – og dermed magtstrukturen. Af samme grund kan blandt de danske love kun Jydske Lov og blandt de norske love kun landsloven bruges. Det hindrer dog ikke bogen igennem flittig anvendelse af Skånske Lov og stedvis de sjællandske love, om hvis tilblivelse vi kun kan antage, at en gejstlig skriver har nedskrevet nogle love, hvis betydning i praksis vi ikke kender.

I min anmeldelse af »Gesetze als Quellen« efterlyste jeg en redegørelse for normative teksters kildeværdi. Den er med her: »normerne refererer til en social virkelighed, ellers ville de være betydningsløse«. »Gesetze sind keine Vorgänge« sagde tyske retshistorikere forsigtigt, for love kan være ønsketænkning, slag i luften, hvis der ikke blev sat magt bag lovens regler. Men det gjorde der, hvis Elsa Sjöholms teori er holdbar. Lovgivningssituationen, eller rettere overenskomsten bag lovens endelige udformning, er ikke blot et pålideligt billede af magtspillet bag udformningen, men også af forholdene i samfundet. De af forfatteren udvalgte Gesetze sind Vorgänge! Hvorledes kontrollerer vi det? I vore dage ved hjælp af rettssociologien, som vistnok ikke tør bruge lovene som et billede på livet. I fortiden må vi derfor også tage andre kilder end lovene til hjælp for at fastslå, om de blev håndhævet med blot den grad af effektivitet, som middelalderen magtede. Den kontrol afstår Elsa Sjöholm fra. Hun kalder receptionsanalysen det første trin og magtstrukturanalysen det andet. Det tredje, den opgave at indføre det nåede resultat i sin historiske ramme, lader hun ligge, »fordi de to første tog så lang tid«.

Bag denne konstatering må vel ligge, at det for de udvalgte svenske loves vedkommende ville være muligt, hvis man havde tid nok. Den tid burde være anvendt.

At de mange kapitlers gennemgang af et enormt lovmateriale, dets mosaik-bibelske, romerske og kontinentale ophav, de svenske regler og nabolandenes vedrørende ægteskab, arveret, bylag, tyveri, eksekution, retsbrud o.s.v. repræsenterer en meget stor arbejdsindsats er klart. Men konklusionerne af de mange sammenligninger på kryds og tværs imellem de svenske loves regler indbyrdes og imellem dem og nabolandenes er så kalejdoskopiske, at ethvert overblik forsvinder – i hvert fald for læseren. I sammenfatningens fire sider om magtstrukturen er fællesnævneren da også så lav, at man stort set kun får bekræftet, at den stærke forhandler formår mere end den svage, og at den norske kongemagt på landslovenes tid var stærkere end den danske og den svenske, som endda havde betydelig mindre ret til bøder og konfiskeret gods end kollegerne i nabolandene. Og når disse indtægter i bogen bruges som en vigtig målestok vedrørende specielt kongens magt, burde der overalt præcist være gjort opmærksom på, i hvilke, og hvor få, tilfælde det betød ret til konfiskation af jordegods. Konfiskation af kun løsøre er jo snarere begrænsning af magtudfoldelse. Hvortil kommer den ulempe ved at måle magt ud fra eksistensen af bøderet, at når kirken gav afskald på bøder for vådesværk, var det jo ikke nødvendigvis af politisk svaghed, men måske af ideelle grunde. Ærkebiskop Anders Sunesen, som nok med fuld ret tillægges stor indflydelse på udviklingen af også svensk ret, udtrykker dette således i kap. 67 af

sin parafrase over Skånske Lov: »Er det en hændelse, gives der dog gerningsmanden som følge heraf den fordel, at han i den anledning ikke skal betale noget til kongen eller biskoppen, hvis sag det ikke er at tugte nogen for en uventet hændelse, som intet menneske kan forudse, men snarere at straffe ond vilje, for at ulovlige og uretfærdige handlinger for fremtiden kan forebygges ved frygt for straf.«

For Elsa Sjöholm er bøderetten og bødestørrelsen ensbetydende med magt i samfundet. Jo større bøderet myndighederne, kirke og konge, skaffer sig, desto større bliver dermed deres interesse i at støtte sagsøgerens rolle i rettergangen, også bevismæssigt. Allerstørst bliver myndighedernes magt, når de selv udpeger nævninger, som kan afgøre sagen. Når myndighederne kun får bøder for viljesværk, er det følgelig i deres snedige interesse at forhindre, at skader bedømmes som våde, d.v.s. uforsætlig gerning. Sættes derfor vådesbøden til skadelidte meget lavt, ville han nok anlægge sag om viljesværk, så myndighederne også fik deres bøder. Altså rent magt- og pengebegær på bekostning af ethvert hensyn til retfærdighed og skyld, hvis Elsa Sjöholms anvendelse af de svenske middelalderlove giver et sandsynligt billede af datidens syn og samfundsstruktur. Specielt for kirken må det være fatalt, at dens position alene skal udlæses af magtkampe om indholdet af verdslige love. Hvad med kirkebyggeriet, hvad med klostervæsenet, hvad med den kanoniske ret og den gejstlige jurisdiktion? Selvfølgelig havde kirken økonomiske interesser, men de dækkedes ikke af bødekravene i de behandlede love.

En anden svensk historiker Birgit Sawyer har udtrykt dette således: »I meget af den historie, som skrives om middelalderen - politisk, social eller økonomisk - tages intet eller utilstrækkeligt hensyn til den plads, religionen indtog i menneskers hverdag, og den afgørende betydning religiøse forestillinger må have haft for udviklingen på ethvert plan og i alle samfundslag«. Religion - cui bono?

Elsa Sjöholm tegner den svenske magtstruktur i middelalderen ud fra verdslige love, hvoraf nogle har en kyrkobalk andre ikke, men betydningen af den allestedsnærværende og -gældende kanoniske ret er ikke med i billedet - så lidt som »det tredje steget«, efter reception og magtstruktur »att foga in det vunna resultatet i dess historiska ram«. Hvor meget siger love så om livet?

Den norske retssociolog Torstein Eckhoff har sagt, at det i al videnskab gælder om at være åben for modforestillinger. At »Sveriges medeltidslagar« viser livet lyder næsten for godt til at være sandt.

Ole Fenger

Herrschaft Breitenburg 1256-1598. Bearbeitet von Kurt Hector und Wolfgang Prange. Schleswig-Holsteinische Regesten und Urkunden Bd. IX. Neumünster, Karl Wachholtz Verlag, 1988. XI, 657 s. 98 DM.

Den 16. september 1573 forlenede Frederik II på Koldinghus borgmesteren i Nyborg med en fiskedam. Så vidt Kancelliets Brevbøger. Men i denne blandede udgave og registrant af Breitenburg godsarkiv og rantzauske familiepapirer kan man se, at kongen samme dag - nok med et stærkere personligt engagement - anmodede Hamburgs råd om at sende 12-14 læster velsmagende øl til hans datters barnedåb.